

Nuri Yıldırım

1969 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun olmasının ardından aynı fakültede asistan olarak göreve başlamış, 1978 yılında doçent olmuştur. 1973-1975 yılları arasında UNDP bursu ile University of California (Berkeley), 1979-1981 arasında Türkiye-SSCB Kültürel İşbirliği Programı'ndan yararlanarak Moskova Devlet Üniversitesi (MGU) İktisat Bölümünde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. 12 Eylül döneminde (1983) üniversitedeki görevinden ayrılmak zorunda bırakılan Nuri Yıldırım, 1989-2000 yılları arasında çeşitli Türk banka ve firmalarını temsilen Moskova'da görev yapmış, bu sayede Rus dili ve kültürünü öğrenme fırsatı bulmuştur. 2000 yılında öğretim üyeliğine dönerek Yıldız Teknik Üniversitesi (İTBF) İktisat Bölümünde çalışmaya başlamıştır. 2007 yılında profesör unvanını almış, 2010 yılında bu üniversiteden emekli olmuştur. İktisat alanındaki kitap ve makaleleri dışında Rus edebiyatı üzerine çalışmaları ve Rusçadan Türkçeye edebiyat çevirileri bulunmaktadır. Nuri Yıldırım'ın Yordam Edebiyat'tan çıkan çevirileri şunlardır:

Dostoyevski'den *Yeraltından Notlar* (Eylül 2018); Lermontov'dan *Zamanımızın Kahramanı* (Kasım 2019); Çehov'dan *Seçme Öyküler-3: Uzun Hikâyeler, Seçme Öyküler-4: Kısa Hikâyeler* (Nisan 2019), *Aşk Üzerine* (Hasan Âli Ediz ile birlikte), *Düello, Hayatım & Bir Taşralının Hikâyesi, Step ve Üç Yıl* (Ekim 2020); Gogol'den *Ölü Canlar* (Mart 2020) ve *Palto* (Ekim 2020); Gonçarov'dan *Oblomov* (Aralık 2017) ve *Yalıyar* (Ekim 2024).

Nuri Yıldırım'ın, Rusçadan yaptığı *Geçmişim ve Düşüncelerim* çevirisi ilk kez yayımlanmaktadır.

Eserin orijinal adı:

БИЛОЕ І ДУМІ - Былое и думы

Çeviriye esas alınan metin:

A.İ. Herzen, *Toplu Eserler*, 30 cilt,

SSCB Bilimler Akademisi, 1954-1966, Moskova, cilt 10.

GEÇMİŞİM VE DÜŞÜNCELERİM / A.İ. HERZEN

BİRİNCİ CİLT

I. KISIM: Çocukluk dönemi ve üniversite (1812-1834)

II. KISIM: Hapislik ve Sürgün (1834-1838)

İKİNCİ CİLT

III. KISIM: Vladimir Na-Klyazme (1838-1839)

IV. KISIM: Moskova, Petersburg ve Novgorod (1840-1847)

ÜÇÜNCÜ CİLT

V. KISIM: Paris – İtalya – Paris (1847-1852)

DÖRDÜNCÜ CİLT

VI. KISIM: İngiltere (1852-1864)

VII. KISIM: Özgür Rus Basımevi ve “Çan” dergisi (1858-1862)

VIII. KISIM: Seçme parçalar, alıntılar (1865-1868)

ALEKSANDR İVANOVIÇ HERZEN

GEÇMİŞİM VE
DÜŞÜNCELERİM

ÜÇÜNCÜ CİLT

PARİS – İTALYA – PARİS
(1847-1852)

HATIRAT

TÜRKÇESİ
NURİ YILDIRIM

*yordam
edebiyat*

Yordam Edebiyat: 147 • Geçmişim ve Düşüncelerim Cilt: III • Aleksandr İ. Herzen
ISBN 978-605-172-786-8 - ISBN 978-605-172-650-2 (Tk) • *Türkçesi*: Nuri Yıldırım
Düzeltilme: Safa Enis Sağlık • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Şubat 2026
© Nuri Yıldırım, 2025; © Yordam Kitap, 2026

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkmazı No.1/A Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordam.edebiyat

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

GEÇMİŞİM VE DÜŞÜNCELERİM

HATIRAT

İÇİNDEKİLER

SÖZLÜKÇE	9
14 BASAMAKLI ÇARLIK BAREM TABLOSU (1724-1917)	13

BEŞİNCİ KISIM

PARİS – İTALYA – PARİS (1847-1852)

ÖNSÖZ	17
-------------	----

DEVİRİMDEN ÖNCE VE DEVİRİMDEN SONRA

34. BÖLÜM	19
Yolculuk	19
<i>Kaybolan pasaport – Königsberg – El yapımı burun – Vardık! – Ve yola çıkıyoruz</i>	
35. BÖLÜM	29
Cumhuriyetin Balayı	29
<i>Kürk kabanlı İngiliz – Noailles dükü – Özgürlük ve Marsilya’daki özgürlük büstü – Rahip Sibour ve Avignon’da evrensel bir cumhuriyet</i>	
EK	38
Arabesk Tarzı Batı Avrupa Skeçleri (Birinci Defter)	38
I. Düş	38
II. Fırtınada	43
36. BÖLÜM	52
<i>La Tribune des Peuples [Halklar Tribünü] – Mickiewicz ve Ramón Dionisio de la Sagra – 13 Haziran 1849 Devrimi korosu – Paris’te kolera – Paris’ten ayrılış</i>	
37. BÖLÜM	81
<i>Babilvari keşmekeş – Alman Umwälzungsmänner – Fransız kızıl Montagnard’lar – Cenevre’deki İtalyan fuoruscitiis – Mazzini, Garibaldi, Orsini... – Roma ve Alman gelenekleri – “Prens Radetzky” de seyahat</i>	
38. BÖLÜM	127
<i>İsviçre – James Fazy ve siyasi sığınmacılar – Monte Rosa</i>	
EK	155
Arabesk Tarzı Batı Avrupa Skeçleri (İkinci Defter)	155
I. <i>Il Pianto</i>	155
II. <i>Post Scriptum</i>	165

39. BÖLÜM	176
<i>Para ve polis – İmparator James Rothschild ve Banker Nikolay Romanov – Polis ve para</i>	
40. BÖLÜM	198
<i>Avrupa Komitesi – Nice’teki Rus konsolosu – A. F. Orlov’a mektup – Çocuğa soruşturma – Vogt’lar – Saray danışmanlığından sıradan köylülüğe transfer – Châtel’de resepsiyon (1850-1851)</i>	198
41. BÖLÜM	236
<i>P. J. Proudhon – La Voix du Peuple [Halkın Sesi] gazetesinin yayımlanışı – Yazışmalar – Proudhon’un önemi</i>	
41. BÖLÜME EK	261
<i>Değinilen Meseleler Üzerine Düşünceler</i>	261
42. BÖLÜM	273
<i>Coup d’Etat [Hükümet Darbesi] – Ölü cumhuriyetin savcısı – İssızlıkta inek sesi – Savcının sürgünü – Düzen ve uygarlık zafer kazanıyor</i>	
BİR AİLE TRAJEDİSİ	283
I. 1848	283
Alametler	292
Tifo Ateşi	300
II.	306
III. Kalbin Baş Dönmesi	321
IV. Bir Yıl Daha (1851)	328
VI. Oceano Nox (1851)	342
V.	337
VII. 1852	354
VIII.	368
EK	379
Haug	379
Teddington, Gidişten Önce	388
Gelişten Sonra	389
RUS GÖLGELERİ	391
I. N. İ. SAZONOV	391
II. Engelson’lar	414
HERZEN KRONOLOJİSİ	459

SÖZLÜKÇE

Babuška: Büyükanne, nine.

Barin/Barinya: Çarlık Rusya'sında imtiyazlı sınıfa (soylular, toprak sahipleri, üst düzey bürokratlar vb.) mensup olanlara hitap şekli; bey, beyefendi, hanımefendi. Eski *boyarin* (*boyar*) sözcüğünden gelmektedir.

Batyuška: 1. (Eski dilde) “Baba, babalık, eski toprak” gibi saygı, sevecenlik ve samimiyet ifade eden hitap şekli. 2. Din adamlarına hitap şekli.

Beryoza: Türkçede akağaç, huş ağacı, ak kayın gibi adlarla anılsa da, kayın türü, beyaz gövdeli, düz ve uzun bir ağaç olan *beryoza*'nın dilimizde tam karşılığı yoktur. Rusya coğrafyasının önemli sem-bollerinden biridir.

Beşmet (Tatarca): İçe giyilen kapitone yarım kaftan.

Blin/Blini (çoğulu “blinkı”): Süt ve yumurta katılmış cıvık hamurdan tavada pişirilerek yapılan küçük, yuvarlak, yassı hamur işi, krep. Maslenitsa yortusunda her evde *blini* pişerdi.

Burlak: Tekneleri akıntıya karşı kıyidan halatlarla çeken halatçı; yedekçi. Rus edebiyatında, resminde ve müziğinde önemli bir yeri vardır.

Büyük oruç: Paskalya'dan yedi hafta önce başlayıp 40 gün süren, etli sütlü yiyeceklerin yasaklandığı en uzun oruç, büyük perhiz.

Çepçik (ya da “çepets”): Kadın ve çocukların gece uyurken ya da ev içinde giydikleri, saçı tümüyle içine alan, çevresi büzgülü, çene altından bağlanan, hafif kumaştan dikilmiş başlık.

Daça: Ailelerin yazlarını geçirdikleri şehir dışındaki müstakil, bahçeli ev, yazlık köşk, yazlık.

Delo: 1. İş, faaliyet, görev, ticaret, meşgale. 2. Dava, dava dosyası.

Dyaçok: Ayın yönetme yetkisi bulunmayan en düşük rütbeli din adamı. Kilisede kutsal emanetlerin korunması, yazı işleri, ayinde papaza yardım etmek gibi görevler ifa eder.

Eski inanç (Starovera) taraftarı/Raskolnik: Çar I. Aleksey döneminde (1645-76) gerçekleştirilen dinî reformlar sırasında halk eski inancı sürdürenler ve yeniye kabul edenler olarak ikiye bölündü. “Raskol” (büyük bölünme) adını alan bu süreçte yasa dışı duruma düşen eski inanç taraftarları büyük eziyetlere maruz bırakıldılar ve son-raki yüzyıllarda Volga ve Kafkasya bölgelerine sürüldüler.

Gospodin/Gospoja: Beyefendi, bey; hanımefendi, hanım.

İçik (Tatarca): İnce, parlak keçi ya da koyun derisinden (sahtiyan) dikilen tabansız ayakkabı, terlik.

İzba: Rus köy evi, izbe.

Jimnazyum: Çarlık Rusya’sında varlıklı ailelerin erkek çocuklarını gönderdikleri, Latince, Yunanca eğitime özel bir önem verilen orta-öğretim kurumu, lise.

Kalaç (Tatarca): Kilit ya da halka şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği.

Knyajna: Prens kızı.

Knyaz/Knyaginya: Prens/prences.

Kornet: Çarlık döneminde süvaride en düşük subay rütbesi, asteğmen.

Kulak: Zengin köylü.

Kutsal Hafta (Çile Haftası): İsa’nın insanlık adına çektiği çilelerin anıldığı hafta. Büyük orucun altıncı ve son haftasıdır, Palmiye Pazarı ile başlar, Kutsal Cumartesi ile son bulur. Pazar günü İsa’nın dirilişini ifade eden Paskalya yortusu kutlanır.

Kutya: Doğu Slavlarının yılbaşında, defin sonrası ölüyü anma yemeğinde yedikleri tören yemeği. Pirinç, buğday, yulaf vb. tahılların bal, kuru üzüm, tatlı meyveler katılarak pişirilmesiyle hazırlanan yemek kilisede kutsandıktan sonra törene katılanlara dağıtılır.

Matuşka: “Ana” (*mat*, Ru.) sözcüğünden türeme. “Anacığım, valide hanım” anlamında bir hitap şekli.

Maslenitsa yortusu: Paskalya’dan yedi hafta önce, büyük orucun arifesinde kutlanan, kışın sona erişini, baharın gelişini temsil eden dinî bayram, apakurya. Bayram *blini* ile karşılandığı için “*blini* bayramı” olarak da adlandırılır.

Meşcanin (erkek)/meşcanka (kadın): 1. Küçük burjuva sınıfı mensubu (zanaatkâr, tüccar, esnaf vb.). 2. Dar kafalı, kendi küçük çıkarlarını ön planda tutan kimse. 3. Şehirli, şehirde yaşayan.

Mujik: Serf statüsündeki Rus köylüsü.

Murmolka: Kürk ya da kadifeden, yüksek tepeli erkek şapkası. Sık giydikleri için *murmolka* ve *zipun* Slavofillerin simgesi olmuştur.

Nesti krest: Haçı/çarmıhı taşımak. “Kaderin sınamalarına, çilelerine sabır ve metanetle katlanmak” anlamında bir deyiş.

Peç: Rus fırını, ocağı. Üzerindeki geniş düz alanda kışın oturulur ve yatılır. Rus köy evi *izba*’nın ayrılmaz bir parçasıdır.

Pennik: Mayalanmaya bırakılmış tahıldan elde edilen sert, ev yapımı votka, sert içki.

Pirog (çoğulu “pirojki”): Mayalı hamurdan, yarım ay şeklinde fırında ya da yağda pişirilen, içine et, balık ya da lahana konulan geleneksel Rus böreği.

Pominki: Ölü gömüldükten sonra verilen anma yemeği ve okunan ayin.

Pryanik: Baharat ve bal katılarak pişirilen bisküvi ya da kek biçiminde bir hamur işi.

Raznoçinets: 18 ve 19. yüzyılda Rusya’da din adamı, tüccar, küçük memur, köylü gibi soylu sınıfın dışında kalan tabakalardan yetişmiş, kendini yetiştirmiş, farklı rütbe ve unvanlara sahip entelektüellere verilen ad.

Sayka: Çok yağrulmuş, sert buğday unu hamurundan pişirilen özel bir ekmek çeşidi.

Seni: Taşlık. Rus evlerinde kışın soğukun içeriye girmesini önlemek amacıyla evin girişine yapılan, taş döşemeli küçük kapalı mekân. Islak dış giysiler, çizme, şemsiye vs. burada bırakılarak eve girilir.

Slavofil: Slavsever, Slavcı. Slav asıllı bütün halkları aynı yönetim altında toplama amacı güden Panslavizmden farklıdır.

Tost (veya “tost söylemek”): İçki sofrasında yapılan kısa iyi dilek konuşması. Söylenen *tost*’un ardından toplu olarak kadehler kaldırılır ve bir sonraki *tost*’a kadar arada içki içilmez.

Vsenoşçnaya: Ortodoks Kilisesinde yortular arifesinde ve cumartesiye pazara bağlayan gece düzenlenen gece ayini.

Zipun: Yakasız, kısa köylü kaftanı.

At arabaları

Begovie drojki: İki tekerlekli, iki kişilik, yaylı, hız yapmaya elverişli hafif at arabası, koşu arabası.

Kibitka: Üstü kapalı ilkel yol arabası.

Kolyaska/Kaleska: Dört tekerlekli, yaylı, üstü açılabilen çift atlı araba, fayton.

Tarantas: Dört tekerlekli, sarsıntıyı azaltıcı donanımı olan, üstü kapalı, konforlu uzun yol arabası.

Ölçü birimleri

Arşın: 71,1 cm (uzunluk ölçüsü)

Versta/Verst: 1,06 km (uzaklık ölçüsü)

14 BASAMAKLI ÇARLIK BAREM TABLOSU (1724-1917)

Derece	Sivil İdare		Askeri İdare
	Sivil Unvan	Görevi	
I	1. sınıf asıl gizli danışman (Действительный тайный советник 1-го класса)	Şansöyle (başbakan, devlet sekreteri) Канцлер (IIIгaтс-секретарь)	Feldmareşal, deniz kuvvetleri komutanı
II	Asıl gizli danışman (Действительный тайный советник)	Başbakan yardımcısı, senato yöneticileri, bazı bakanlar	Orgeneral
III	Gizli danışman* (Тайный советник)	Müsteşar, bakan yardımcısı, senatör, büyükelçi vb.	Tümgeneral
IV	Asıl mülki müşavir (Действительный статский советник)	Genel müdür, vali, belediye başkanı vb.	Tuğgeneral
V	Mülki müşavir (Статский советник)	Genel müdür yardımcısı, vali yardımcısı, vb.	“Brigador” (Albayla tuğgeneral arası bir rütbe)
VI	Kurul (heyet) danışmanı (Коллежский советник)	Orta düzey yönetici, şube müdürü vb.	Albay
VII	Saray danışmanı (Надворный советник)	Alt düzey yönetici, masa şefi, bölüm şefi vb.	Yarbay
VIII	Kurul (heyet) eksperisi (Коллежский асессор)	Büro amiri, şef, denetçi,	Binbaşı
IX	Unvan danışmanı (Титулярный советник)	Küçük memur	Yüzbaşı
X	Kurul (heyet) sekreteri (Коллежский секретарь)	Evrak memuru, sekreter	Teğmen
XI	Deniz kuvvetleri sekreteri (Корабельный секретарь)	Gemide tedarik işlerinden sorumlu memur (1764-1834)	
XII	Vilayet sekreteri (Губернский секретарь)	Vilayetin yazı işleri dairelerinde küçük memur	Asteğmen
XIII	Sekreter, kayıt ve arşiv memurları (Кабинетский регистратор, Провинциальный секретарь, Сенатский регистратор)	Senatoda, kilise örgütünde, taşra örgütlerinde ve yönetici ofislerinde sekreter, kayıt ve arşiv memuru	“Podporuçik”, piyadede en düşük subay rütbesi
XIV	Kurul (heyet) kayıt ve arşiv memuru (Коллежский регистратор)	Baremin en düşük derecesi, kâtip	“Kornet”, süvaride en düşük subay rütbesi

* Üstten ilk üç basamağı oluşturan “gizli danışman” (*тайный советник*) unvanları saray nezdinde tam güvenilir, gizli görevler de üstlenebilen, koruma kalkanı altında çalışan en üst düzey devlet görevlilerine verilen unvanlardır.

Nikolay Ogaryov ve Aleksandr Herzen, 1860.

BEŞİNCİ KISIM¹

PARİS – İTALYA – PARİS
(1847-1852)

¹ Herzen'in 13 yıl (1853-1866) üzerinde çalıştığı "Beşinci Kısım", *Geçmişim ve Düşüncelerim*'in Özgür Rus Basımevi tarafından yapılan "Cenevre, 1867" baskısında, IV. cilt olarak yayımlandı. –*RusEdit*.

ÖNSÖZ¹

Geçmişim ve Düşüncelerim'in "V. Kısım" ını yayımlamaya başlarken, anlatılan hikâyelerin, tasvir edilen sahnelerin ve satır aralarına serpiştirilen yorumların kesikli, parçalı niteliği karşısında bir kez daha tereddüde düşerek duraksadım. Anlatılar arasındaki dışsal bütünlük ilk kısımlara kıyasla burada daha zayıftı; olayları tek bir çerçeve içinde kaynaştırmak mümkün olmadı. Kuşkusuz, boşluklar doldurularak tüm metne kolayca farklı bir görünüm ve dekor verilebilir, farklı sahne ışıkları kullanılabilirdi, fakat o zaman da anlatılan dönemin gerçekliği kaybolacaktı. *Geçmişim ve Düşüncelerim* tarihsel bir monografi değildir; tarihsel olayların, kendisini tesadüfen bu olayların içinde bulan bir kişinin üzerindeki yansımalarıdır. İşte bu nedenle birbirinden kopuk, ilişkisiz bölümleri, İtalyan bilekliklerindeki mozaik resimlerde olduğu gibi iple birbirlerine tutturarak oldukları şekilde bırakmaya karar verdim. Sırf çerçeve ve küçük halkacıklar tarafından bir arada tutulan tüm bu resim ve tasvirlerin her biri ayrı bir özneye aittir.

Bu kısmın tamamlanıp nihai halini alması için –özellikle 1848 yılı bakımından– benim "Fransa ve İtalya'dan Mektuplar"ımın buraya eklenmesi gerekmektedir. O yazılardan bu baskıya bazı alıntılar yapmak istedim, fakat bunun çok sayıda metnin yeniden yayımlanmasını gerektirdiğini gördüm ve vazgeçtim.

Polyarnaya Zvezda'ya ["Kutup Yıldızı"] girememiş pek çok şey bu baskı içinde yer aldı, fakat bir kısmı genel, bir kısmı özel nitelik

1 "Beşinci Kısım"ın başına eklenen bu pasaj ilk kez *Geçmişim ve Düşüncelerim*'in "Cenve, 1867" baskısında yayımlandı. "Önsöz" başlığı kitabın "İçindekiler" sayfasında geçiyor, fakat pasajın başında yer almıyordu. –*RusEdit*.

taşıyan çeşitli nedenlerle her şeyi okuyucuya ulaştırmam mümkün olmadı. Sadece gün yüzüne çıkmış sayfa ve bölümlerin değil, benim gözümde eşsiz değere sahip koca bir cildi dolduracak anıların okuyucuyla buluşacakları günler çok uzak değildir...

Cenevre, 29 Temmuz 1866

DEVİRİMDEN ÖNCE VE DEVİRİMDEN SONRA

34. BÖLÜM¹

Yolculuk

*Kaybolan pasaport – Königsberg – El yapımı burun – Vardık! –
ve yola çıkıyoruz*

Lautsagen’de Prusya jandarması beni karakola davet etti. Oda-da yaşlı çavuş elimdeki pasaportları aldı, gözlüklerini taktı, yüksek sesle ve son derece açık biçimde ne kadar gereksiz şey varsa tümünü tek tek okumaya başladı:

“Auf Befehl s. k. M. Nicolai des Ersten... allen und jeden denenden daran gelegen etc, etc... Unterzeichner Peroffski, Minister des Innern, Kammerherr, Senator und Ritter des Ordens St. Wladimir... Inhaber eines goldenen Degens mit der Inschrift für Tapferkeit.”²

Okuma düşkünü çavuş bana başka birini hatırlattı: Terracino [Lazio bölgesi] ile Napoli arasında filintalı süvari eri vizelerimize tekrar tekrar bakmak için tam dört kez yanıma, posta arabasına gelmişti. Ona Napoli vizelerimizi göstermişim, fakat bu vizeler ve yarım *carlino*³ onu tatmin etmemiş, pasaportları alarak büroya götürmüştü. Yirmi dakika sonra dönerek yol arkadaşısıyla birlikte amirini görmem gerektiğini bildirmişti. Amiri yaşlı, sarhoş bir çavuştu. Oldukça kaba bir tavırla:

1 İlk kez “Kutup Yıldızı”, 1855, I. Defter, s. 179-184’te I. Bölüm olarak yayımlandı, daha sonra *Geçmişim ve Düşüncelerim*’in 4. cildi (Cenevre, 1867) içinde yer aldı. –*RusEdit*.

2 (Alm.) “Majesteleri I. Nikolay’ın buyruğu üzerine... ilgili kişilerin tümüne ve her birine vs. vs... İmza: İçişleri Bakanı, Saray Nazırı, Senatör ve Aziz Vladimir Nişanı Şövalyesi Perovski... ve Altın Kılıç cesaret ödülü sahibi.” –*RusEdit*.

3 (İta.) *Carlino* (ya da *gliolato*): 4 gram ağırlığında gümüş madeni para. –çev.

“Soyadınız nedir ve nereden geliyorsunuz?” diye sormuştu.⁴

“Tüm bunlar pasaportta yazılı zaten.”

“Okuyamam.”

Çavuşun okuma yazmasının pek kuvvetli olmadığını anlamıştı.

“Acaba hangi yasa size pasaportlarımızdaki bilgileri okumak zorunda olduğumuzu söylüyor?” diye sormuştu yol arkadaşım. “Bizim yükümlülüğümüz bir pasaporta sahip olmak ve onu ibraz etmekten ibarettir, orada yazılanları size dikte etmek zorunda değiliz, hem size yanlış bir şey dikte etmeyeceğimi nereden biliyorsunuz?”

“*Accidenti!*” diye mırıldanmıştı yaşlı görevli, sonra “*va ben, va ben!*”⁵ diye eklemiş, hiçbir şey yazmadan pasaportlarımızı geri vermişti.

Lautsagen’deki bilgiç jandarma farklıydı; kusursuz hizmet nişanına kadar Perovski’nin tüm madalyalarını üç pasaporttan üç kez okuduktan sonra bana:

“Fakat siz necisiniz, *Euer Hochwohlgeboren?*”⁶ diye sordu.

Benden ne istendiğini anlamayarak jandarmaya dik dik baktım.

“*Fräulein* [genç bayan, Alm.] Maria Ern, *Fräulein* Maria Korsch, *Frau* [bayan] Haag... Tümü kadın, burada tek bir erkek pasaportu yok...”

Pasaportlara baktım, gerçekten de sadece annemin ve bizimle birlikte seyahat eden iki kadın dostumuzun pasaportları vardı. Tüm gövdeme soğuk bir ürpertinin hızla yayıldığını hissettim.

“Pasaportum olmadan Taurogen’e gitmeme izin vermezler mi acaba?”

“Zaten buraya kadar pasaportsuz gelmişsiniz, daha ileri gidemezsiniz.”

4 Herzen, ailesi ve arkadaşı Aleksey Alekseyeviç Tuçkov (1799-1878) ile birlikte Şubat 1848’de Napoli’ye yaptıkları seyahatten söz etmektedir. Tuçkov’un kızları Natalya ve Yelena da geziye katılmıştır. Metinde “yol arkadaşı” ile Tuçkov’un kastedildiği anlaşılmaktadır. –*RusEdit*.

5 (İta.) Lanet olsun! Hadi gidin, gidin! (*Metin boyunca kime ait olduğu belirtilmeyen dipnotlar Rusça editörüne aittir.*)

6 (Alm.) Zatiialileri.

“Peki, ne yapmam gerekiyor?”

“Pasaportunuzu muhtemelen jandarma karakolunda unuttunuz, size kızak vereceğim, bizzat kendiniz gidip bakınız, aileniz şimdilik bizim burada bekleyebilir. Sıcak sobanın başında ısınsınlar. *Heh! Kerl, laß er mal den Braunen anspringen!*”⁷

Bu aptalca olayı her hatırlayışında kendimi gülmekten alıkoymıyorum, zira olay tüm psikolojimi altüst etmişti. Uzun yıllar hayalini kurduğum, almak için iki yıl uğraştığım bu pasaportu tam sınırı geçerken kaybetmek bende şok etkisi yaratmıştı. Pasaportu cebime koyduğumdan çok emindim, dolayısıyla düşürmüş olmalıydım. Peki, nerede arayacaktım? Üzeri karla kaplanmıştı çoktan... Yenisi için başvurmak, Riga’ya dilekçe vermek ve belki de bizzat oraya gitmek gerekecek, hatta hakkımda rapor hazırlayıp ocak ayında kaplıcalara gitmeye kalkıştığımı yazacaklardır. Sözün kısası, kendimi yeniden Petersburg’da hissetmeye başladım bile; Kokoşkin ve Sahtinski’nin, Dubelt ve Nikolay’ın suretleri gözümün önünde canlandı. Elveda yurt dışı gezisi, elveda Paris, elveda basın yayın özgürlüğü, tiyatrolar, localar... Yeniden bakanlıktaki memurlarla, semt polisleriyle, arkalarını görebilmek için sırtlarında iki parlak düğme taşıyan her türlü hafiye ile karşılaşmak zorunda kalacağım... Ve her şeyden önce, başında üzerine gizemli 4 sayısı kazınmış ağır bir miğfer bulunan ufak tefek, buruşuk eri ve yeleleri buz tutmuş Kazak atını tekrar göreceğim...⁸ Bari kızım Tata’nın sütünesini onun telaffuz ettiği şekliyle Tavroga’da tekrar görebilsem.

Bu arada küçük kızağa kemikleri çıkık, biçimsiz, iri bir at koş-tular, atın üzgün bir hali vardı. Asker kaputu ve uzun konçlu çiz-me giymiş sürücünün yanına oturdum, sürücü elindeki geleneksel kamçıyı ata vurmak üzere tam yukarı kaldırıyordu ki aniden çavuşun, üzerinde sadece ceketle, “*Halt! Halt! Da ist der vermaledeite Paß!*”⁹ diye bağırarak kızağa doğru koştuğunu gördük. Pasaportu açık halde elinde tutuyordu.

7 (Alm.) Hey! Delikanlı, doru atı koş bakalım!

8 Bkz. *Geçmişim ve Düşüncelerim*, cilt 2, s. 390, Yordam Edebiyat, 2025. –çev.

9 (Alm.) Durun! Durun! İşte lanet olası pasaport!

Kasılmalı bir gülme krizi tüm benliğimi esir aldı.

“Bana ne tür bir oyun oynuyorsunuz? Nerede buldunuz onu?”

“İşe bakın,” dedi bilgiç jandarma, “sizin Rus çavuş, pasaportları iç içe koymuş. Kimin aklına gelir bu, sayfaların arasına bakmayı düşünemedim...”

Durum açıklığa kavuşmuştu, ama çavuş yine de pasaporttaki cümleyi üç kez okudu: “*Es ergethet deshalb an alle hohe Mächte, und an alle und jeden, welchen Standes und welcher Würde sie auch sein mögen...*”¹⁰

Yoldan, endişe ile stresten ve daha pek çok başka şeyden bitkin düşmüş halde Königsberg’e [Kaliningrad’a] vardım. Koca bir tüy yığınının andıran yatakta deliksiz bir uyku uyuyarak ertesi sabah şehri görmek için sokağa çıktım. Dışarıda ılık bir kış havası vardı.¹¹

Otelin sahibi kızak gezisi yapmamızı önerdi, atların başları devekuşu tüyleriyle, koşumları ise küçük ve büyük çingiraklarla süslenmişti... Ve hepimiz neşeli bir ruh hali içindeydik, yüreğimizden büyük bir yük kalkmış, içimizdeki nahoş tedirginlik ve belirsizlik hissinden kaynaklanan kasvetli duygu dağılıp kaybolmuştu. Bir kitapçı dükkânının vitrininde Nikolay’ın karikatürleri sergileniyordu, mevcut ne varsa tümünü satın almak üzere aceleyle içeri daldım. Akşamleyin küçük, pis ve adi bir tiyatroya gittim, tiyatrodan coşmuş, heyecanlanmış halde çıktım, fakat beni heyecanlandıran oyuncular değil, çoğunlukla işçilerden ve gençlerden oluşan seyircilerdi. Perde aralarında herkes yüksek sesle ve rahat bir tavırla konuşuyordu, hepsinin başında şapka vardı (Bu, sakal bırakma hakkı ve benzer şeyler kadar önemli bir noktaydı). Bu senli benlilik, bu canlılık, bu iç açıcı, huzurlu atmosfer yurt dışına çıkan Rusları çarpıcı biçimde etkilemektedir. Petersburg hükümeti henüz o derece kaba, görgüsüz ve o derece despottur ki etrafa korku yaymayı sevmekte, önünde herkesin, her şeyin titremesini istemekte, kısacası sadece gücü, hükmetmeyi değil, bunun teatral

10 (Alm.) “Tüm üst makamlara, rütbesi ve unvanı ne olursa olsun tüm ilgililere ve ilgili her kişiye...”

11 A. Herzen, “Fransa ve İtalya’dan Mektuplar”, 1847-1852, 1. Mektup, *Toplu Eserler* (Rusça), 5. ciltten yapılan bir alıntı. –*RusEdit*.

bir biçimde sahnelenmesini de arzulamaktadır. Petersburg çarları için ideal toplumsal düzen, bürokratların bekleme odalarındaki ve kışlalardaki düzendir.

Berlin'e hareket ederken üstü açılır bir posta arabasına bindik, yanıma paltosuna iyice bürünmüş bir bey oturdu, akşam vakti olduğu için onun yüz hatlarını açık seçik göremiyordum. Rus olduğumu öğrenince bana Rus polisinin sertliği, pasaport sistemi hakkında sorular sormaya başladı. Doğal olarak ona bildiğim her şeyi anlattım. Sonra söz döndü dolaştı Prusya'ya geldi, yolcu Prusya bürokratlarının çıkar gözetmez tavırlarını, yönetimin harikulade icraatını övdü, krala methiyeler düzdü, son olarak kötü Almanlar olduklarını öne sürerek Poznan'lı Polonyalıları ağır bir dille saldırdı. Söylediklerine şaşırdım, ona itirazda bulundum ve görüşlerine katılmadığımı doğrudan yüzüne söyleyerek sustum.

Bu arada gün aydınlanmaya başladı; tutucu yol arkadaşımın nezleli olduğu için değil, burnu –en azından burnunun dış kısmı– olmadığı için burnundan konuştuğunu işte o zaman anladım. Yolcu, muhtemelen, bu keşfin bana özel bir haz vermediğini fark etmiş olmalı ki burnunun kaybı ve onarımı hikâyesini özür diliyormuş gibi bir edayla bana anlatmayı gerekli gördü. Dediğine göre burnun ilk yarısı baştan savma yapılmış, fakat Dieffenbach'ın¹² bizzat kendisi tarafından ayrıntılı bir operasyonla yapılan ikinci yarısı başarılıymış; doktor onun elinden kestiği kas parçasıyla ona yeni bir burun yapmış, yeni burun altı hafta süreyle yüze yapışık şekilde tutulmuş. Yeni burnu görmek için hastaneye gelen *Majestät*¹³ şaşkınlığını ve takdirlerini beyan etmiş.

*Le roi de Prusse, en le voyant,
A dit: c'est vraiment étonnant.*¹⁴

Görünüşe bakılırsa, Dieffenbach'ın o gün işi başından aşkınmış, ona oldukça çirkin bir burun yapıvermiş. Fakat çok geçmeden

12 Johann Friedrich Dieffenbach (1792-1847): Dönemin ünlü Alman cerrahlarından biri. –*RusEdit*.

13 (Alm.) Majesteleri.

14 (Fr.) Prusya kralı onun farkına vararak şöyle dedi: Bu gerçekten inanılmaz.

el işi burnun onun diğer kusurlarının yanında pek önemsiz kaldığını keşfettim.

Königsberg'den Berlin'e geçişimiz tüm yolculuğumuzun en zor kısmını oluşturdu. Her nasılsa grubumuzda Prusya posta arabaları hizmetlerinin iyi işlediğine dair yaygın bir kanı vardı, bu bütünüyle saçma, yanlış bir kanıymış. Posta arabalarıyla seyahat yalnızca Fransa ve İsviçre'de, bir de İngiltere'de hoştur. İngiltere'de posta arabaları sistemi o denli düzenli, atları o derecede şık ve sürücülerini öyle hünerlidir ki insan büyük bir haz duyarak yolculuk edebilir. En uzun mesafelerde bile arabanız gerek yokuşlarda gerekse inişlerde son sürat gider. Artık demir yolları sayesinde bu sorun giderek sadece tarihsel bir ilgi alanına dönüşmeye başladı, fakat o günlerde biz kendi deneyimimizle dünyada Alman posta arabalarından ve atlarından (Alman sürücülerini belki dışarıda tutulabilir) daha kötü bir şey olamayacağını bizzat gördük.

Königsberg-Berlin arası çok uzun bir yoldu; posta arabası şirketinden yedi koltuk ayırtarak yola çıktık. İlk istasyonda kondüktör bize eşyamızı yanımıza alarak başka bir arabaya geçmemiz gerektiğini bildirdi ve ihtiyatlı davranarak nakil sırasında eşyamızın zarar görmesi halinde şirketin bundan sorumlu olmayacağını sözlerine ekledi. Ona Königsberg'de bize böyle denmediğini, yer değiştirmeyeceğimizin söylendiğini hatırlattım. Kondüktör kar dolayısıyla kızaklı arabaya geçmek zorunda olduğumuzu söyledi, yapacak bir şey yoktu. Geceleyin, cıvık karda çocukları, eşyamızı yeni arabaya taşımaya başladık. Bir sonraki istasyonda yine aynı şey oldu, kondüktör bu kez bize herhangi bir açıklama yapma lütfunda bile bulunmadı. Yolun yarısını bu şekilde katettik, derken kondüktör âdeta çok sıradan bir şey bildiriyormuşçasına bize sadece “beş koltuk” verebileceklerini söyledi.

“Nasıl beş? İşte biletlerimiz...”

“Başka boş yer yok!”

Kondüktörle tartışmaya başladım. Posta istasyonu binasının pencerelerinden biri büyük bir gürültüyle açıldı, ak saçlı, bıyıklı bir kafa dışarı uzanarak kaba bir üslupla niçin tartıştığımızı sordu. Kondüktör benim yedi koltuk talep ettiğimi, oysa onun elinde

sadece beş tane boş yer olduğunu söyledi. Ben araya girerek elimde yedi koltuk için bilet ve makbuz bulunduğunu hatırlattım. Ak saçlı kafa dönüp bana bakmadı bile, küstah, kısık bir Rus-Alman askeri sesiyle kondüktöre:

“Eh, madem bu bey beş koltuğu istemiyor, o zaman indir eşyasını aşağıya, varsın yedi kişilik boş yer bulunan bir arabanın gelmesini beklesin,” dedi.

Kondüktörün “*Herr Major*”¹⁵ diye hitap ettiği, Şverin soyadını taşıyan saygıdeğer istasyon şefi bu tehdidinin ardından pencereyi şırak diye kapadı. Durumu aramızda değerlendirdikten sonra Rus insanı olarak gitmeye karar verdik. Benzer durumda Benvenuto Cellini¹⁶ olsaydı bir İtalyan olarak tabancasını çekip istasyon şefini öldürürdü.

Dieffenbach’ın neşteriyile onarılmış yol arkadaşım bu sırada meyhanedeydi; gelip güçlükle arabaya tırmanarak yerine oturunca yola koyulduk, olup biteni ona anlattım. Çakırkeyifti, haliyle hoş, sakın bir ruh hali içindeydi. Olaydan büyük üzüntü duydu, Berlin’e vardığımızda kendisine bu olayı özetleyen bir not yazıp vermemi rica etti.

“Posta ve taşımacılık hizmetleri idaresinde görevli bir memur musunuz?” diye sordum.

“Hayır,” diye yanıtladı, burnundan konuşması daha belirgin bir hal almıştı. “Fakat önemli değil... Ben... anlayacağınız... burada adlandırıldığı şekliyle merkezî polis teşkilatında çalışıyorum.”

Bu ifşaat benim üzerimde el yapımı burundan daha da tatsız bir etki yaptı.

Demek benim Avrupa’da kendisine liberallik tasladığım ilk kişi meğer bir ispiyoncu imiş, fakat bu örnek son olmadı.

Berlin, Köln, Belçika, tümü gözlerimizin önünden hızla geçip gitti; geçerken etrafımızdaki her şeyi yarı dalgın bakışlarla, dik-katsizce seyrediyorduk, bir an önce oraya varmak istiyorduk ve nihayet vardık.

15 (Alm.) Binbaşı.

16 Hector Berlioz’un 1837’de yazdığı *Benvenuto Cellini* operasına gönderme yapılmaktadır. –çev.

Hôtel du Rhin'in penceresinin eski moda, ağır panjurunu açtım, karşımda bir sütun duruyordu.

... Ve dökme demirden
Oyuncak bebeğiyle bir sütun,
Şapkasının altında asık bir yüz,
Göğüste çapraz kenetlenmiş kollar.¹⁷

Demek ben gerçekten de Paris'teyim, bu bir rüya değil, gerçek: İşte Vendôme sütunu ve Rue de la Paix [Barış Caddesi]!

"Paris'te" sözcüğü benim için en az "Moskova'da" sözcüğü kadar büyük bir anlam ifade ediyordu. Çocukluğumdan beri hep bu anın hayalini kurdum. Haydi, Camille Desmoulins'ın¹⁸ yeşil bir yaprak koparıp kokart yerine şapkasına takarak, "*à la Bastille!*" [Bastille'e!] diye haykırdığı Palais Royal'deki [Kraliyet Sarayı] Hôtel de Ville'e [Belediye Sarayı], Café Foy'a gidip bakalım.

İçeride daha fazla kalamadım; giyindim ve caddelerde rastgele dolaşmak, Bakunin'i, Sazonov'u aramak için sokağa çıktım... İşte Saint-Honoré Caddesi, Champs-Élysées... Tüm bunlar uzun yıllardan beri bildiğim, alışık olduğum isimler... İşte Bakunin'in kendisi de burada, karşımda...

Onunla bir caddenin köşesinde karşılaştım; üç arkadaşıyla yürüyor ve tıpkı Moskova'daki gibi sık sık duraklayarak ve sigarasını sallayarak onlara bir konuda nutuk çekiyordu. Bu kez nutku bir sonuca ulaşmadan bitti, zira konuşmasının kesilmesine sebep oldum. Onu yanıma aldım ve birlikte Sazonov'u bulmaya gittik; gelişimden haberi olmayan Sazonov'a sürpriz yapmak istiyordum.

Mutluluktan kendimi kaybetmiştim!

Tam burada, bu mutlu anda anlatımımı kesiyorum.

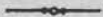
Paris'i bir kez daha tasvir etmeye kalkışmayacağım. Avrupa hayatı ile ilk tanışmam, uykusundan uyanan İtalya'daki görkemli

17 Herzen, A. Puşkin'in *Yevgeni Onegin* adlı manzum romanından (7. Bölüm) alıntı yapmaktadır. Puşkin, "dökme demirden oyuncak bebek (ya da kukla)" ile Vendôme sütununun tepesindeki Napolyon heykelini kastetmektedir. –*RusEdit*.

18 Lucie Simplicie Camille Benoît Desmoulins (1760-1794): Bastille Baskını'nda önemli bir rol oynayan Fransız devrimci, gazeteci ve politikacı. Robespierre ve Danton'un yakın arkadaşı. –*çev.*

БЫЛОЕ И ДУМЫ

ИСКАНДЕРА

ТОМЪ ЧЕТВЕРТЫЙ

ЖЕНЕВА

ВОЛЬНАЯ РУССКАЯ ТИПОГРАФІЯ

40, PR. L'ÉVÊQUE

1867.

Geçmişim ve Düşüncelerim'in kitap olarak ilk ayrı basımı olan
"Cenevre, 1867" baskısının IV. cildine ait kapak sayfası

gezimiz, Vezüv'ün eteklerindeki devrim, Aziz Peter Kilisesi önündeki devrim ve nihayet sağır edici bir gök gürültüsü gibi aniden yayılan 24 Şubat [1848] Devrimi haberi, bütün bunları “Fransa ve İtalya’dan Mektuplar” [1847-1852] başlıklı yazılarımda anlattım. Zamanın yarı yarıya silikleştirdiği ve başka etkenlerin arka plana ittiği o izlenimleri şimdi burada aynı canlılıkla aktarmam mümkün değil. Bu “Mektuplar” benim hatıralarımın [notlarımın]¹⁹ esas kısmını oluşturmaktadır, zaten mektup dediğimiz de belirli, kısa bir zaman dilimi üstüne hatıralarımız değil midir?

19 Özgün metinde kullanılan *zapiski* sözcüğü hem “hatıralar” hem de “notlar/kayıtlar” anlamına gelmektedir. –çev.

35. BÖLÜM

Cumhuriyetin Balayı

*Kürk kabanlı İngiliz – Noailles dükü – Özgürlük ve Marsilya’daki
özgürlük büstü – Rahip Sibour ve Avignon’da evrensel bir cumhuriyet*

“Yarın Paris’e gidiyoruz, Roma’dan içim neşeyle, coşku ve heyecanla dolu halde ayrılıyorum. Bütün bu olup bitenlerden acaba bir şey çıkacak mı? Güvenilir, uzun ömürlü gelişmeler mi tüm bunlar? Bulutsuz bir gökyüzü yok yukarıda, zaman zaman ölü mahzenlerinden esen soğuk rüzgâr cesetlerin ve geçmişin kokusunu getiriyor. Tarihsel tramontana [kuzey rüzgârı] çok güçlü esiyor, fakat ne olursa olsun İtalya’da geçirdiğim beş ay için Roma’ya minnettarım. Yaşanılan derin duygular kalpte ebedî izler bırakacak, reaksiyon [karşıdevrim] her şeyi kesinlikle silip götüremeyecektir.”¹

İşte, 1848 yılının nisan ayı sonunda Via del Corso üzerindeki odamın penceresinin önünde oturarak, çok şey gördüğüm ve pek çok değişik duygu yaşadığım Halk Meydanı’nı seyrederken yazdığım satırlar bunlar...

İtalya’dan oraya âşık olarak ayrıldım, ona karşı acıma hissi duyuyordum; İtalya’da sadece büyük olaylara tanık olmadım, aynı zamanda sempati duyduğum, sevdiğim pek çok insanla ilk kez orada tanıştım. Fakat yine de sonunda ayrılmak zorundaydım. Bana sanki Paris’te cumhuriyet kurulurken orada olmamakla bütün inanç ve görüşlerime ihanet ediyormuşum gibi geliyordu. Kuşkularım yukarıdaki alıntımın satır aralarında açıkça sezilmektedir, buna rağmen inanç galip geldi; Civita’da konsolosluğun verdiği vize üzerindeki mühürde azametli *République Française*

1 Herzen, 4 Mart 1848 tarihli “Fransa ve İtalya’dan Mektuplar”dan (8. Mektup) alıntı yapmaktadır. Bkz. Toplu Eserler (Rusça), 5. cilt, s. 131. –*RusEdit*.

sözcüklerine yürekten bir sevinçle baktım. Bizzat vize zorunluluğunun Fransa'nın bir cumhuriyet olmadığını gösterdiğini o anda düşünemedim.

Posta İdaresine ait bir yolcu vapuru ile gittik. Vapur oldukça kalabalıktı ve her zamanki gibi her türden insan, İskenderiye'den, İzmir'den, Malta'dan yolcular vardı. Leghorn'dan [İtalya] sonra ilkbahara özgü şiddetli bir rüzgâr başladı, vapurun inanılmaz bir hızla yol almasına sebep oldu. Sallantı ve çalkantı dayanılmaz hale geldi. İki üç saat içinde güverte deniz tutmasından muzdarip kadınlarla dolup taşıtı, yavaş yavaş erkekler de mide bulantısına yenik düşmeye başladılar. Yalnızca ak saçlı, yaşlı Fransız, kürk kabanlı İngiliz, kürk şapkalı Kanadalı ve ben sağlam kalmıştık. Kamaralar da hastalarla doluydu, içerinin sıcaklığı ve havasızlık deniz tutması için yetiyordu. Geceleyin, biz, üç kişi palto ve mantolarımıza ve ayrıca demiryolu battaniyelerimize sarılarak güvertenin ortasındaki bavulların üzerine oturduk, rüzgâr var gücüyle uluyor, dalgalardan ara sıra güvertenin ön kısmına sıçrayan suların şapırtıları duyuluyordu.

İngiliz'i tanıyordum: geçen yıl onunla aynı vapurla Cenova'dan Civitavecchia'ya gitmiştik. Öğle yemeğinde tesadüfen sadece ikimiz vardık, İngiliz yemek boyunca ağzını açıp tek sözcük konuşmadı. Fakat tatlı servis edilirken, Marsala [Sicilya] şarabının etkisiyle gevşeyen yol arkadaşım benim de sohbet başlatmak gibi bir hevesim olmadığını görünce bana puro ikram etti ve puroyu Havana'dan bizzat kendisinin getirdiğini söyledi. Böylece sohbe başladık; Güney Amerika ve Kaliforniya'da bulunduğunu, birçok kez Moskova ve Petersburg'a gitmek istediğini, fakat doğrudan haberleşme ve uygun ulaşım olanakları ortaya çıkıncaya kadar gitmeyeceğini söyledi.² Civita'ya yaklaşırken:

"Roma'ya mı gidiyorsunuz?" diye sordum.

"Bilmiyorum," dedi.

Sorumu yersiz bulduğunu düşünerek hiçbir şey söylemedim, fakat hemen ekledi:

2 Artık bu olanaklar mevcut. (*Herzen'in notu*)

“Bu, Civita’nın iklimini sevip sevmeyeceğime bağlı. Ya siz, burada kalacak mısınız?”

“Evet, vapur yarın gidecek.”

O yıllarda İngiliz insanı konusunda bilgim çok sınırlıydı, dolaşısıyla gülmek için kendimi zor tuttum. Fakat ertesi gün otelin önünde gezinirken, onu, üzerinde aynı kürk kaban, elinde çanta, dürbün, küçük bir tuvalet takımı kutusu ile bavulunu ve diğer eşyasını yüklenmiş uşağın önünde yürürken görünce bu kez kendimi tutamadım, güldüm.

“Napoli’ye gidiyorum,” dedi yanıma gelerek.

“İklimi mi sevmediniz?”

“İğrenç.”

İlk seyahatimizde İngiliz ile aynı kamarada kaldığımızdan söz etmeyi unuttum. Ranzalarımız altlı üstlüydü; ben altta, o üstte yatıyorduk. O gece üç kez beni kâh korkutarak kâh ayaklarıyla neredeyse öldürüyordu. Kamara korkunç derecede sıcaktı, İngiliz birkaç kez konyak ve su içmek için aşağı indi. Ranzadan inerken ve geri tırmanırken üzerime basıyor, her seferinde korkmuş halde, yüksek sesle:

“*Oh – beg pardon³ – j’ai avais soif,*”⁴ diyordu.

“*Pas de mal,*”⁵

İngiliz ile ister istemez bu kez iki eski dost gibi karşılaştık, benim deniz tutmasından etkilenmememi övgüyle anlattı ve bana kendi Havana puolarından ikram etti. Doğal olarak konuşmamız hemen Şubat Devrimi’ne kaydı. İngiliz şüphesiz Avrupa’daki devrime seyirlik bir gösteri, yeni ve ilginç gözlemlere, izlenimlere fırsat yaratan bir kaynak olarak bakıyordu. Yeni Kolombiya Devrimi’nden söz etti. Fransız bu konularda farklı düşünüyordu... Beş dakika sonra onunla benim aramda bir tartışma çıktı; Fransız sıra dışı bir nezaketle, zekice fakat kaypak yanıtlar veriyor, dediğinden asla geri adım atmıyordu. Ben cumhuriyeti ve devrimi

3 (İng.) Ah, özür dilerim.

4 (Fr.) Susadım.

5 (Fr.) Zararı yok.

savunuyordum, ihtiyar Fransız doğrudan devrime saldırmaksızın geleneksel yönetim biçimlerini savunuyor, bunları adil bir ilerlemeyi ve yerleşik düzeni sağlayacak yegâne sağlam, halkçı, kalıcı yönetim biçimleri olarak görüyordu. Şaka ile karışık ona:

“Muğlak savlarınızla bana nasıl sıra dışı bir haz tattırdığınızı asla hayal edemezsiniz,” dedim. “Ben tam on beş yıl monarşi üstüne tıpkı şimdi sizin cumhuriyet üstüne konuştuğunuz gibi konuştum. Roller değişti, ben cumhuriyeti savunarak tutucu, siz ise anayasal monarşiyi savunarak *perturbateur de l'ordre publique*⁶ oluyorsunuz.”

Yaşlı Fransız ve İngiliz kahkahayla güldü. Uzun boylu, zayıf bir bey yanıma geldi; bu, [iri] burnu *Charivari* ve Philipon⁷ tarafından ölümsüzleştirilen Kont d'Argout'dan başkası değildi (*Charivari* dergisinin yazdığına göre Kont'un kızı nikâhta imza atarken adının önüne *née d'Argout*⁸ gelmesin diye evlenmiyormuş). Kont da sohbeteye katıldı, yaşlı Fransız ile oldukça saygılı bir tavırla konuştu, fakat bana bakışlarında tiksintiye benzer belli bir hayret ifadesi vardı; ben bunu fark ettim ve görüşlerimi dört kat daha kızıl⁹ bir tonla ifade etmeye başladım.

“Olağanüstü bir şey,” dedi saçları ağarmış yaşlı Fransız bana. “Karşılaştığım Ruslar içinde bu tarz düşünen ilk kişi siz değilsiniz. Siz Ruslar ya çarınızın mutlak kölesi ya da, *passsez-moi le mot*,¹⁰ anarşist oluyorsunuz. Bundan sizin daha uzun süre özgür olamayacağınız sonucu çıkar.”¹¹

Politik sohbetimiz bu minval üzere sürüp gitti. Marsilya'ya yaklaşıp yolcular bagajlarını toparlama telaşına düştüklerinde, kalkıp

6 (Fr.) Kamu düzenini bozan, bozguncu.

7 *Le Charivari*: Ünlü Fransız karikatürist ve gazeteci Charles Philipon (1800-1861) tarafından 1832-1837 arasında Paris'te yayımlanan mizah ve karikatür dergisi. “Curcuna, gürültü patırtı” anlamına gelmektedir. –çev.

8 (Fr.) d'Argout doğumlu, d'Argout'lu. Metinde Fransızca *née* (doğumlu) ve *nez* (burnu) ile sözcük oyunu yapılarak Kont'un büyük burnu ima edilmektedir. –*RusEdit*

9 *Krasny*: Kırmızı, kızıl. Metinde “devrimci, radikal görüşlü” anlamında kullanılmaktadır. *Krasny* aynı zamanda eski Rusçada “vahşi, kaçık” anlamına gelmektedir. –çev.

10 (Fr) Sözümü başlayınız.

11 Bu yargıyı daha sonra en az on kez duydum. (*Herzen'in notu*)